

... ці баби, що пропахли сечею і потом,
раковидні туманності ліжок двоспальних,
ці чесноти чужі, що купуються оптом
по “троячці” за кожну, ця фальш поминальних

посиденьок, застіль і чорт знає чого ще,
ці зачумлені морди пролетаріату,
ці школярки у міні, ці спльовані площі,
це високе мистецтво балакати матом,

ці, мов ями помийні, парки культури,
де зустрінеш усе — від пляшок до гандонів,
ці зашмаркані діти, ці пси і ці мури,
і прапори, прапори, прапори червоні!..

Б. Щавурський

1

Ліда не хотіла, щоб він, чекаючи, нервував... Тому, нашвидкуруч перекусивши, зняла шкільну форму, одягнула джинси, светр, теплу куртку і вибігла з квартири на вулицю. Тролейбусна зупинка була поруч з будинком, але дівчина поспішно зиркнула на годинника і зупинила таксі, що саме над'їхало. Зручно вместилася на задньому сидінні, сказала адресу і пригадала: вранці їй здалося, що саме сьогодні повинно щось трапитися...

Минав урок за уроком, перерва за перервою, але нічого не ставалося. День був буденним та нудним. За вікном класної кімнати лив дощ, — одноманітно і монотонно, хоч календар на стіні переконував, що сьогодні вже третє грудня 1982 року. Вуличні пейзажі навіювали нудьгу. Мокрі від двотижневої зливи будинки, голі кістяки дерев, брудний від перегнилого листя асфальт і мертві газони не милували око... Кожен урок погрожував двійкою. У класах докучливо миготіли лампи денного світла, і від усього цього створювався мерзенний настрій.

Напевно, негода брала реванш за ті сонячні дні, які подарувала осінь. Глянеш на це сталеве небо — і просто-таки вити хочеться від порожньої нудьги, навіяної невдалою зимою, а також і тим (напевно, більше від іншого), що Віктора немає поряд...

Дивно це, — два тижні, відколи він поїхав на свої спортзбори, і два тижні лле, як із відра. Через цю клятву негоду і з дому не вийдеш. Сидиш довгими вечорами у чотирьох стінах, ганяєш у голові думки, щось пригадуєш, мрієш... міркуєш... Їхні стосунки зайшли надто далеко... А все почалося з банальної зустрічі на міжшкільних

змаганнях із туризму; вона тоді закінчувала восьмий клас, він — дев'ятий. Романтичні вечірні багаття, пісні під гітару, перші відверті та наївні розмови про життя, про майбутнє... У ті хвилини Віктор Лисак видався їй звичайним хвальком, який, більше не сподіваючись на зустріч, розповідає про себе байки. Говорив про те, що він — майстер спорту з велоспорту, постійний відвідувач барів, забіяка, картяр і, між іншим, — ловелас... Мовляв, знається з “крутими чуваками”, зустрічається з досвідченими жінками і таке інше. Звичайно, у юному віці дівчатам подобається саме такий тип хлопців, вони здаються більш дорослими, не те, що однокласники. Хоча Ліда вірила не кожному слову Віктора, але вважала, що в його побрехеньках є частка правди... Тоді він їй просто сподобався.

Вдруге зустрілися на репетиції до свята Першого травня, яка відбувалася на міському стадіоні. Він був одягненим у дорогий спортивний костюм та іноземні кросівки; кидаючи виклик учителям, потай кури в у рукав. Привіталися, Віктор провів її додому. А через кілька днів — і сама демонстрація. Не вельми тверезі старшокласники, несучи транспаранти, вигукували гасла на зразок: “Хай живе пиво “Жигулівське” і лисий дядько на трибуні!”. Віктор крокував у колоні школярів-спортсменів міста і зі своїми приятелями непомітно розпивав пляшку вина. Дівчата, теж начебто спортсменки, — серед них і Ліда, — весело гиготіли, коли Лисак вигукував: “Хай живе і пасеться москаль на Україні!”. Школярі з реготом підтримували вигук бадьорим “Ура!”. У багатоголоссі натовпу й офіційних мегафонних гаслах крамолу з уст школярів майже ніхто не чув.

З того дня у Лідиному житті все змінилося — вони почали зустрічатися. Куди й зникла шкільна буденність та одноманітність днів. Веселий, нахабний Віктор Лисак був людиною з іншого світу, і він запропонував пізнати

цей світ. Світ зі смаком шампанського, вина, лікерів, з легкими памороками у голові, з першою цигаркою, від якої нудить, але тобі подобається процес куріння, ти наче кидаєш виклик офіційним заборонам. Нарешті — вечірні бари; це не культпохід на морозиво з подругами у кафе. Тут інший вимір світосприйняття, тут інші запахи та інші думки: звабливий блиск вітрини з пляшками, іноземна музика, змішаний запах винних випарів, тютюнового диму, кави та млосних парфумів, за сусідніми столиками — дорослі. І ти у компанії Віктора та друзів. Теж доросла. І розмови тут про сучасну музику, про дорогі *шмотки*, про моду. Про зневагу до *рогатих колхозників, петешників*, у яких можна *цибати* гроші, про розборки між районними бандами, бійки.

На хаті, коли чийсь батьки кудись їдуть, — суботні вечірні п'ятики, під час яких так і хочеться цілуватися до знетями. Повільна музика і танці у темряві, коли руки Віктора пристрасно шукають щось на її тілі і, напевно, знаходять, бо трусики її після цього стають мокрими. Його дотики такі солодкі, такі несподівані, такі нові, незбагненні, лянчі. Віктор та його друзі завжди мали гроші — золота молодь. Він був щедрим на подарунки — джинси, парфуми, кросівки, футболки з іноземними написами, жуйка, косметика. Її почала затягувати трясовина дискотек, барів, компаній та *зависання на хаті*... Здалося, що вже вийшла з дитячого віку і має право на особисте життя. Їй личив одяг, подарований Віктором та куплений на виканючені у батьків гроші. Так не одягався ніхто з її подруг.

...За вікном таксі миготіли дерева, будинки, перехожі та світлофори. Ліда з радісними передчуттями їхала на побачення з коханим. І навіть погода не могла зіпсувати настрою. Таки не даремно сьогодні були ці передчуття... Вона саме переступила поріг квартири, повернувшись зі школи, коли він зателефонував і повідомив,

що вже приїхав зі спортзборів, хоче її побачити і чекає у барі “Вечір”...

2

Автомобіль підвіз дівчину під двері бару. Ліда помітила у вікні “Вечора” знайомий профіль — Віктор сидів, повільно попиваючи каву. Радісно усміхнулася, кинула шоферові два карбованці — “здачі не треба” — і вийшла з машини. Дощове повітря враз здалося напрочуд свіжим, глибоко вдихнула і хутенько попрямувала до бару. Ідучи, уявляла, якою пристрасною буде ця зустріч, як вони кинуться в обійми одне одного, він її палко поцілує в губи і скаже: “Я вже не міг там без тебе”... Дівчина мимоволі поправила зачіску, проходячи повз дзеркало у коридорі, і квапливо увійшла до зали. Зустрілася поглядом з Віктором, але той сидів, наче й не помітив її, лише через якусь мить скривив посмішку. Це дещо насторожило, і вона, поцілувавши коханого у неголену щоку, сіла навпроти. Схвильовано запитала: “Що сталося?”

— Ні хрена не случилось, — знехотя відповів юнак.

Був у новому, але вим’ятому спортивному костюмі. На обличчі відбилася втома від довгої дороги.

Ліда схвильовано спробувала впіймати його погляд, але очі хлопця були холодними, з розширеними зіницями. Віктор чомусь опустив голову. Мовчав. То знервовано крутив у руках порожню чашку, то намагався пальцями розпрямити своє волосся, але це було марною справою — воно стирчало врізнобіч, наче спав десь у столі. Враз покликав кельнера і замовив дві кави. Здалося, наче намагається пригадати, для чого покликав сюди Ліду і чому сам опинився тут.

— Мені здається, щось-таки сталося... — мовила дівчина, розгублено киваючи. — У тебе неприємності? Ну, скажи...

— Лідка, нічю не случилось, що ти, чесне слово, начала?

Запалив цигарку, зробив дві глибокі затяжки, вицідив з чашки рештки кави, позіхнув на цілу пащечку і нарешті висловився:

— Зняли мене із соревнованій... дискваліфікували — казюол наш тренер, педік... я йому ще устрою, гаду...

— І що тепер? — не второпала дівчина.

— Та нічю, в принципі, мене може взяти любой другой клуб, но дело в самому принципі, панімаєш? На соревнованія в Болгарію мав їхати, а тепер вже нікуди не поїду... — хлопець знову затагнувся цигарковим димом і кинув недопалок у порожнє горня. — Мене даже не то волнує, що мене вигнали, а то, що вони можуть у школу написати, а перед випускними, сама знаєш...

— Але за що тебе?

— За нарушеніє режима — за водку, — нарешті Віктор усміхнувся щиро, напевно, пригадавши щось справді веселе. — Ну, я тібе скажу, ми дали копоті. То ж не мене одного зняли, а ше двох мужиків! Ти подивися, як я сьогодні вигляжу — морда кірпіча просить!

— Ти, напевно, ще вдома й не був...

— Не-а, який може бути дім? Шо я старікам скажу?

— Тебе твоя мама з кістками з'їсть...

— Подавиця! Я, коли їхав, вона міні тіки пійсят рублів дала — на три тижні! Я тоді з нею знаєш, як посрався? О-о-о... “Тебе там кормлять, тебе там поять! — перекривив матір. — Оп'ять п'янки, оп'ять драки!” А я взяв та й напився. Нехай знає, як деньгі зажимати!

— Ну-ну, заспокойся, не нервуй, — Ліда поклала теплу долоню йому на руку. — Подумай про те, що ми знову зустрілися, що ми знову разом... Все буде добре, побачиш.

— Ой-й, Лідка, — забрав руку хлопець, — мені щяє в голові одно, а ти... зі своїми: “заспакойся, не нервуйся”.

Запала важка пауза. Тихо грав магнітофон за шинквасом бару. Між нею і Віктором несподівано постала стіна нерозуміння. У дівчини на очах виступили сльози, якось механічно зиркнула на годинника і подумки спробувала зрозуміти коханого. Втім, ситуацію можна було виправити... Покликала офіціанта.

Коли з'явився кельнер і нарешті приніс замовлену каву, дівчина сказала:

— Шампанське та шоколад... Ти, може, будеш щось їсти? — до Віктора. — Будеш... Гарязд, що там у меню? — І, вислухавши п'янецьке белькотання офіціанта, сказала: — Два біфштекси, маринованих грибочків і-і, для початку, по п'ятдесят грам коньяку...

Кельнер хутко пішов на кухню, а хлопець криво посміхнувся і запитав іронічно:

— Який це сьогодні празнік?

— Сьогодні справді свято, — масним голосочком сказала дівчина, — ми зустрілися після такої довгої розлуки... Я так сумувала без тебе. А в тебе ще й неприємності, бідненький ти мій... Ти думав про мене?

— Думав, — видавив із себе поспіхом, — часто думав...

— А яка там погода? — підхопила Ліда розмову, гадаючи балачками відігнати від хлопця тривожні думки. — У нас тут дощі — відколи ти поїхав... Я два тижні світу білого не бачила, тільки школа та дім.

Хлопець зітхнув, даючи зрозуміти, що ця розмова для нього не є цікавою, і підтримує він її із ввічливості...

— Бархатний сезон вже закончився... Яка там може бути погода? Море — халодне, вітер. Но лучче там, чим тута! Знаєш, які там рестарани, які кабаки! А діскатеки!.. Мечта!

У Ліди від його зізнання наче щось усередині обірвалося. Вона дістала з сумочки цигарки, чиркнула сірником, але не припалила і враз мовила:

— Давай наступного літа поїдемо туди разом. Ти вже школу закінчиш, а я буду мати лише два екзамени...

— Увідім, — байдуже сказав хлопець.

Офіціант приніс коньяк та мариновані гриби. Віктор одним духом перехилив келих і закусив. Коли пережував, запалив.

— Побачимо, Лідок, — сказав, стиха відригнувши, — кончим школу... Всього буде — клас...

Ліда пригубила коньяк і скривилась.

— Хочеш іще? — запитала.

Не відмовився, узяв другий келих і висмоктав з нього піло. Офіціант саме приніс замовлені страви. Хлопець жадібно накинувся на їжу. “Він, мабуть, там те й робив, що пив, — подумала Ліда, дивлячись, як ожив її коханий після коньяку і з яким азартом вливав спиртне у себе, — наче досвідчений пияк... — Нічого, поїсть, отямиться. Він, як мінімум, два дні по-людському не їв, тому і злий такий...”

Ліда, поки Віктор наминав, розповідала йому про подруг, про школу, про те, як їй було самотньо без нього. Вона розгублено колупала виделкою у тарілці, час від часу намагаючись відвернути хлопця від їжі, щоб він хоча б з якоюсь радістю глянув їй у вічі, але це було марною справою. Її коханий мовчки добив біфштекс і був, напевно, не проти ще щось *похавати*, але коли Ліда запропонувала зробити якесь замовлення, категорично відмовився і почав цикати язиком, видобуваючи таким чином з-поміж зубів залишки їжі.

На столі з’явилося шампанське та шоколад. Офіціант прибрав посуд. Віктор дивився на Ліду посоловілими очима. Блаженна усмішка грала на його обличчі.

— Ти вже прости мені, Лідок, шо я так тебе встрітив, — почав нарешті Віктор, оживши від обіду та коньяку. — Ти себе не можеш представити, як я замахався з тим всим... Ти знаєш, як я тебе люблю, і вобше. Просто всякої херні навалилося на мою голову, тіпа того, шо случилось із тренером...

Дівчина таки запалила цигарку і почула у словах Віктора не щире виправдання, а подяку за випивку та їжу. Щоб це зрозуміти, не потрібно бути надто спостережливою. Тим більше, хлопець сьгодні навіть не намагався добре грати роль закоханого — його артистизм наче розвіявся, він почав говорити завченими, змолоченими фразами. Це була агонія їхнього кохання, коли Ліда намагалась за будь-яку ціну продовжити його, а Віктор байдуже дивився на її спроби і не знав, чи враз покінчити з цим, чи почекати, коли все якось саме собою мине, щоб “без разних там скандалов”.

За вікном сутеніло, на годиннику — сьома. Шампанське і ще сто грамів коньяку було випито, висмалено пачку цигарок, бармен увімкнув музику на повен голос. Віктор, плутаючи язиком, молів нісенітниці, дивлячись на Ліду отупілим поглядом, таким порожнім, як і раніше. Дівчина також верзла якісь дурниці. Але вже обважніли голови, почали важко сприйматися музика та гул, що стояли у залі, і Ліда попросила принести рахунок.

— Двадцять три п'ятдесят, — не зморгнувши оком, сказав кельнер.

Дівчина кинула на стіл двадцятьп'ятку і подумала, що тепер навряд чи їй пощастить на Новий рік купити нове плаття. Вона взяла за руку свого коханого і потягла за собою через натовп танцюючих до виходу.

Вийшли на вулицю. Свіже дощове повітря зігнало з голів важкий хміль, залишивши відчуття легенького алкогольного запаморочення. Після гулу, що так огидно давив на вуха у барі, було приємно послухати тихий

шурхіт дощу, який, здалося, нашіптував Ліді свою таємницю про причини, що змусили його, осінній пізній дощ, завітати у зиму...

Дівчина розкрила парасолю, і вони, взявшись під руки, вийшли на центральну паркову алею.

— Ти підеш зараз додому? — поцікавилася Ліда.

— Та не, піду до Ігарька, я з ним вже добазарився, перекантую там пару деньків...

— А може, заїдемо до мене, поки батьків немає? — Ліда міцніше притулилася до хлопця. — До Ігоря ще встигнеш...

— Да-а? А потім середі ночі пертися в другий канець города?.. Шо я, дурак, шо лі?

Цього було достатньо! Дівчина висмикнула свою руку, відібрала у Віктора парасолю і, не озираючись, швидко покрокувала у бік тролейбусної зупинки. Як він так може?! Вона нервово кусала губи. Хотіла озирнутися, але стримувала себе і намагалась іти не поспішаючи, без нервових порухів, які б могли видати її хвилювання. Але раптом усередині щось зойкнуло: “Що я роблю? Невже це — кінець?” Невже вона сама іде на розрив з Віктором? Кілька секунд тому все можна було врятувати... А може, він зараз наздожене її?

Віктор якусь мить постояв, вагаючись, що робити. З одного боку, було вигідно, що Ліда так вчинила. Це не вимагало зайвих розмов, пояснень, чому він хоче з нею розійтись... Це звільняло від усіх обіцянок, які так охоче давав Ліді, не треба було пертися в інший кінець міста, щоб потім, перед поверненням батьків, нашвидкуруч одягатись, виходити з теплої квартири на цю кляту дощову мряку, відчувати неприємний дотик холоду, що просочується крізь одяг, потім знову їхати дідько знає куди і серед ночі дзвонити у двері Ігоревої квартири, а той завжди спить, наче вбитий...

А з іншого боку... свої принади пропозиція Ліди мала: гаряча ванна (у Ігоря не завжди вода є), кава, канапки, хороша музика, вечір наодинці з дівчиною, яка хоча й надокучила, але має таке чудове тіло... вино, що підігріває кров і уяву... Та і її шкода, здається, любить, не можна так відразу... А Ірка не відомо коли *дасть*.

Ліда почула за спиною знайому важку ходу і зупинилася.

— Прости, Лідок, — підійшовши, мовив тихо і, як здалося дівчині, жалісно. — Даже не знаю, що зі мною случилось... — хлопець геть вимок під дощем і мав жалюгідний вигляд, — поїхали до тебе...

Дівчина усміхнулася, підійшла до Віктора, поцілувала його у щоку, міцно взяла його руку і відчула себе такою щасливою, як ніколи. Хвилини примирення завжди солодкі.

3

Лідина мати Марія Олександрівна Коваленко поверталася з заводу, відпрацювавши другу зміну. Її товаришки по роботі на повен голос у салоні автобуса перемивали кістки начальству... Знову гнали план наприкінці року. Як це все надокучило! Клята робота! Конвеєр, платня низька, у магазинах масла немає... ковбаса подорожчала... У суботу та неділю знову потрібно виходити на роботу, холера би взяла її, разом з директором та майстром!

Марія Олександрівна слухала краєм вуха жіночий лемент, подумки погоджувалася з ними, але думала про Ліду. Що з нею діється? Минуле літо пробайдикувала на пляжі, нічого не хоче робити у хаті, погано вчиться, допізна вештається з Вітькою. Почала одягатися, як артистка, годинами сидіти перед дзеркалом... З тією роботою

вона цілком про дитину забула... Зі старшенькою все гаразд, наступного року й інститут закінчить, буде вчителем, та й слава Богу, що не доведеться на тому заводі гарувати!

Що ж із Лідєю робити? Бити її, чи що? Не хоче дитина нічого думати про майбутнє. В голові лише барахло і той нахаба Вітька Лисак. Познайомитися б з його батьками... Де він гроші бере на ті подарунки? Може, він злодій? Здається, ні, має батьків багатих: мама — на базі, а батько — завідувач магазину... Є ж люди, які вміють жити! А ти, бідо, дідура, мусиш на них *вкалувати*... Може, одружаться? Хоч біди дитина не буде знати. Е-хе-хе!..

Хоча Віктор зовсім не подобався матері, але коли вона одного разу сказала про це Ліді, донька образилася, тож тепер Марія Олександрівна вирішила краще зайвий раз змовчати... А від нього цигарками тхне...

Так міркуючи, дійшла до свого будинку і помітила, що у вікні Лідиної кімнати горить світло. Подумала: “Напевно, ще вчиться... або читає. Давно я її не бачила з книжкою в руках... Біда-біда... А завтра знову у дві зміни, а коли настане час брати відпустку, тобі такого там нарахують, що виявиться, ти не працювала, як раб, два тижні підряд... дадуть додатково два дні до відпустки, п’ятдесят рублів до відпускних і... танцюю, враже, як пан скаже... Коли вже та моя пенсія?”

Втомлено переступивши поріг квартири, почула, що донька на кухні мие посуд, кинула довкола поглядом, — у квартирі прибрано, кімнати провітрені... “Дивина”, — подумала мати.

Заирнула на кухню.

— Мамо? — якось злякано чи здивовано озирнулася Ліда. — Я й не почула, як ви увійшли, — її очі розгублено бігали, уникаючи материнського погляду. — Я вечерю приготувала... поїжте, — говорила, з натугою добираючи

слова. Їй здалося, що мати щось підозрює, зазираючи у кімнати.

Донька повернулася до неї спиною і продовжила мити посуд. Хміль гудів у голові, стояти важко, рухи непевні, і Ліда вкотре перебирала в голові: “У ванні прибрала, — він нічого не залишив, пляшку викинула, тарілки мию... цигарки! Ой! — аж тьохнуло біля серця, — я ж недопалки не викинула!.. Ні-ні, викинула, все гаразд, я все зробила, все...”

Вимивши посуд, Ліда сказала “на добраніч” і поспіхом пішла спати, а Марія Олександрівна, повечерявши, пила чай і чекала чоловіка. Знову вона не поговорила з донькою, навіть не запитала, як у неї в школі... Втомилася... Треба взяти кілька відгулів.

П'ятнадцять на другу прийшов з роботи батько. Від нього війнуло машинною оливою, заводом і самогонкою. Дружина подала вечерю: “Лідочка зготувала”. — “Умгу”. — “Чай будеш?” — “Умгу”. Сіла навпроти і зітхнула:

— Що там у тебе на роботі?

— Насеру їхній матері з їхніми роботами!

— Ти в суботу та неділю працюєш?

— Нехай мене в дупу поцілують і оближуться, щоб я у неділю вийшов на роботу.

— Треба до Ліди у школу піти, поговорити б з керівничкою...

— Не чіпай гівна — не буде смердіти...

— У тебе лише матюки! А вона вчитись почала гірше, та й на минулих батьківських зборах ми не були! Якщо не йдеш на роботу, то піди послухай, що скаже Олена Тарасівна...

— Дай мені чистий спокій з тією Оленою Тарасівною. Я такий замаханий, що вже ледве сиджу... Цілісінький день чую: йоб-перейоб, — тими пресами, в голові, як у танку — глухо. Майстер, ніби в нього в сраці шило, бігає по цеху, збирає гроші, то на “червоний хрест”,

то на “пам’ятники”, то на “газети”, то ще на що! Я йому сказав, що не дам ні копійки, а він мене хоче викликати на якісь там збори! Погрожує, що відрахують із зарплати, знімуть розряд! Я йому сказав, що всі його збори маю в носі, а його самого — в дупі! Як ці всі виродки заколупали! І мені ще треба ця Олена Тарасівна, з її комсомолами та політикою партії! А завтра, як папа Карло, знову у дві зміни гарувати! Нехай вона прийде до мене на роботу та й постоїть біля преса хоч годину, політінформацію проведе!

Дружина тільки зітхнула. Потім промовила:

— А у Ліди нові джинси...

— Я їй дав сто п’ятдесят рублів, нехай вдягнеться дівчина...

— А де ж ти гроші взяв, старий?! Та й для чого дитину сотками напихати? Вона й ціни тим грошам не знає... Рано їй ще в дівки вибиратися! Ми ж не багаті якість...

— Знаєш, бабо, мені до сраки, що ти там плетеш про ціну грошей... Я їх не вкрав. Я працюю! Я хочу, щоб моя донька одягалася не гірше за інших дітей! Все! Йду я спати.

— Ніколи з тобою по-людськи не поговорю...

— Не заводь ти мене серед ночі... — миролюбно поплескав дружину по сідниці і, не подякувавши за вечерю, пішов у спальню.

Марія Олександрівна почула, як зашаруділи газети, заграла музика з увімкненого транзистора, а потім заговорив голос диктора “Бі-Бі-Сі”:

— Смерть Леоніда Брежнева не підняла народи Російської імперії... ш-ш-ш... дропов і його КДБ жорстоко візьметься за... хр-ш-ш... Економічне становище Радянського Союзу... і-і-і-у-у-у... збільшено закупки зерна у Канаді та З’єднаних Штатах Ам... у-у-у-хр-ш-ш... Що свідчить про складне... не лише економіки, а й сільського господарства...